

умовах їх культивування. Такі сортоформи, як Хмеловка, Курчава, Високоросла зелена, Малопасинкова, Жовта, Бакун вирощуються до цих пір у Закарпатській державній сільськогосподарській дослідній станції з метою збереження цінних сортів, їх покращення щодо умов вирощування в Закарпатській області та відновлення цінної ароматично-наркотичної культури.

Висновок. Наведений матеріал допоможе при ранжуванні для включення сортозразків у ознакові колекції та залучення у селекційний процес в межах виду.

УДК 633.111:631.527

СТВОРЕННЯ ВИХІДНОГО МАТЕРІАЛУ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ МЕТОДОМ ГІБРИДИЗАЦІЇ ДЛЯ УМОВ ПІВНІЧНОГО ЛІСОСТЕПУ

В.М. Стариченко, І.І. Клименко, Н.І. Коберник

Національний науковий центр „Інститут землеробства НААН”

Основною загрозою стабільності урожаю пшениці озимої є дія несприятливих біотичних і абіотичних чинників. Одним із основних елементів збільшення врожайності пшениці озимої є селекція нових, екологічно пластичних, з комплексом господарсько цінних ознак сортів. Для підвищення результативності досліджень важливого значення набуває створення різного за скоростиглістю, зимостійкого, стійкого проти хвороб і вилягання селекційного матеріалу.

Метою наших досліджень є створення якісно нового вихідного матеріалу пшениці озимої, зимостійкого, толерантного проти нових рас збудників хвороб, з високою адаптивністю, врожайністю та якістю зерна.

У селекції пшениці озимої залучаємо до схрещувань батьківські пари з географічно віддалених регіонів, що дозволяє створити багатий вихідний матеріал, який поєднує в собі цінні ознаки вихідних сортів: продуктивність, крупне високоякісне скловидне зерно, достатня зимостійкість. На основі багатьох середньозимостійких сортів можна отримати зимостійкі, так як в їх родоводі були задіяні зимостійкі форми, такі як Альбідум 114, Миронівська 808 та інші. Так було отримано сорт Копилівчанка, який на сьогодні вважається джерелом зимостійкості і використовується як батьківський компонент у схрещуваннях. Оцінювали колекційний матеріал, підбирали батьківські пари для схрещування, встановлювали господарсько цінні ознаки зерна.

За напрямами досліджень, завдяки вивченню колекційних зразків пшениці озимої, ярої, а за останній рік вивчення спельти та полби, створено 300 комбінацій схрещувань (три діалельні схеми).

До першої діалельної схеми схрещування залучено колекційні зразки: Новосмуглянка, Ластівка Одеська, Патріотка, Ваксі 501/3, CN Konbn, Kovas DS, Щедрівка Київська, Шестопалівка, Приваблива, Мирюлюбна, Золотоверха.

Зібрано 10721 квіток, 4427 зерен. Процент зав'язування по досліді становив 41,2 %.

Відмічено найвищий відсоток зав'язування у таких гібридних комбінаціях: Новосмуглянка / Ластівка Одеська – 74,1 %, Новосмуглянка / Миролюбна – 71,8 %, Ластівка Одеська / Новосмуглянка – 81,4 %, Ластівка Одеська / CN Корби – 83,7 %, Ластівка Одеська / Щедрівка Київська – 71,7 %, Ластівка Одеська / Миролюбна – 83,3 %, Ластівка Одеська / Золотоверха – 80,6 %, CN Корби / Новосмуглянка – 73,2 %, CN Корби / Приваблива – 71,4 %, CN Корби / Миролюбна – 73,6 %, Шестопалівка / Новосмуглянка – 80,2 %, Шестопалівка / Патріотка – 76,5 %, Миролюбна / Новосмуглянка – 86,8 %, Миролюбна / Щедрівка Київська – 77,7 %, Миролюбна / Золотоверха – 73,1 %.

У другій діалельній схемі схрещування використано колекційні зразки та сорти: Korelli, Seda, Цвіт Калини, Полісянка, Пам'яті Гірка, Краєвид, 4 зразки спельти та один зразок полби. Відсоток зав'язування другої діалельної схеми був нижчим від першої, варіював від 1,0 до 66,4 %. Кращі зразки *Triticum aestivum*, які забезпечили високий рівень зав'язування при схрещенні із спельтою і полбою: Korelli / Spelta (Німеччина) – 38,4 %, Seda / Spelta (Херсон) – 36,4 %, Seda / полба – 27,7 %. У багатьох комбінаціях другої діалельної схеми не вдалося отримати продуктивну зав'язь. Це можна пояснити значною розбіжністю між часом колосінням м'якої пшениці і спельти та полби. В подальшому все це необхідно врахувати при плануванні схем схрещування.

Батьківськими компонентами третьої діалельної схеми слугували колекційні зразки: Баграт, Немчинская, Partar, Копилівчанка, MV 17|Zrn, Волгоградська 60, Weaver|Borl 95, Поліська 90. Відмічено у третій діалельній схемі зав'язування по досліді 35 %. Серед кращих комбінацій зав'язування варіювало від 71 % до 85 %. Кращі комбінації третьої діалельної схеми: Баграт / Поліська 90 – 73 %, Немчинская / Partar – 85 %, Немчинская / Волгоградська 60 – 82 %, Немчинская / Weaver|Borl 95 – 72 %, Partar / Копилівчанка – 78 %, MV 17|Zrn / Волгоградська 60 – 77 %, Волгоградська 60 / Partar – 71 %, Волгоградська 60 / Копилівчанка – 79 %.

Отже, з метою створення якісно нового вихідного матеріалу пшениці озимої проведено схрещування за трьома діалельними схемами із залученням колекційних зразків різного географічного походження, в тому числі полби та спельти. Для гібридних комбінацій підбирали батьківські компоненти в першу чергу за врожайністю. Найвищий відсоток зав'язування (41,2 %) отримали у першій діалельній схемі. Значна кількість комбінацій мала зав'язування від 27,7 %, де один з батьків полба, до 86,8 % (Миролюбна / Новосмуглянка). Зразки підбирали не тільки за генотипом (результати ПЛР-аналізу), а і фенотипом, з еректоїдною формою листя, значним потовщенням соломини і широкою листовою пластиною (Partar, Приваблива, Kovas, Цвіт Калини), що сприяє стійкості до вилягання та збільшенню фотосинтетичної поверхні. Використано зразки з різною щільністю і величиною колосу (від щільної – Копилівчанка, полба, до нещільної з великою довжиною колосу – спельти, Weaver|Borl 95. Для

отримання цінного матеріалу за зимостійкістю використовували сорт Копилівчанка, посухостійкістю і якістю – Поліська 90, скоростиглістю і якістю – Романівна, стійкістю проти хвороб – Краєвид, Пам'яті Гірка та сорти закордонної селекції. Дослідження зразків за гліадиновим і глютеніновим складом дали можливість відібрати батьківські компоненти за якістю зерна (Поліська 90, Романівна, Цвіт Калини, зразки полби та спельти).

УДК 633.854.79 «321»

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРВИННОГО ВИВЧЕННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ ЗРАЗКІВ РІПАКУ ЯРОГО

С.М. Холод

*Устимівська дослідна станція рослинництва
Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН України*

Більшість країн світу забезпечує збереження та всебічне використання генетичного різноманіття рослинного світу шляхом реалізації національних програм, спрямованих на формування генбанків, переважно шляхом інтродукції нових генотипів. Інтродукція сортів з інших еколого-географічних зон вимагає перевірки їх як на загальну адаптивність, так і на популяційну комплементарність вступати в симбіотичні відносини з іншими культурними рослинами, із патогенною мікрофлорою.

Метою досліджень було проаналізувати результати вивчення інтродукованих зразків ріпаку ярого в Устимівському інтродукційно-карантинному розсаднику (Полтавська обл.) та виявити цінні ознаки, в умовах південної частини Лісостепу України. Протягом 2009-2010 рр. проведено первинне вивчення 17 нових зразків ріпаку ярого різного еколого-географічного походження. За ареалом походження дані зразки походили з 4 країн світу, а саме: Швеції, Німеччини, Франції та Росії. Інтродуковані зразки вивчали за комплексом господарсько-цінних ознак. Фенологічні спостереження та морфологічний опис проводили в польових та лабораторних умовах згідно "Рекомендацій по изучению зарубежных образцов сельскохозяйственных культур на интродукционно-карантинных питомниках" та з урахуванням "Класифікатора виду *Brassica napus* L". Вивчення нового інтродукованого матеріалу та порівняння його зі стандартами дозволили виділити зразки, які проявили себе як цінний генофонд для умов України.

Тривалість вегетаційного періоду зразків ріпаку ярого у наших дослідженнях коливається в межах від 87 до 100 діб. До ранньостиглих (тривалість періоду 87-92 доби) віднесено Triumph (Швеція), Doran (Франція), Maliras, Licolli (Німеччина); до середньостиглих (тривалість періоду 93-100 діб) – Фрегат (Росія), WW 310, WW 309, WW 308, WW 315 (Швеція), Heros, Licolty (Німеччина) та ін.